

Български хелзинкски комитет, <http://www.bghelsinki.org/bg/>. Разрешение за публикуване на този превод се дава само за целите на включването му в базата данни на Съда HUDOC.
Bulgarian Helsinki Committee, <http://www.bghelsinki.org/en/>. Permission to re-publish this translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

ЧЕТВЪРТО ОТДЕЛЕНИЕ

ЙОРДАНОВА И ДРУГИ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ¹

(жалба номер 25446/06)

РЕШЕНИЕ

СТРАСБУРГ

24 април 2012

*Решението става окончателно при обстоятелствата по член 44, § 2 на Конвенцията.
Може да бъде предмет на редакторска преработка.*

¹ Неофициален превод, извършен от екипа на Български хелзинкски комитет.

По делото „Йорданова и други срещу България”,

Европейският съд по правата на човека (Камара), заседаващ като Камара в състав:

Лех Гарлицки, *Председател*,

Дейвид Тор Бьоргвинсон,

Паиви Хирвела,

Джордж Николао,

Леди Бианку,

Здравка Калайджиева

Венсан А. де Гаетано, *съдии*,

и Фатош Араки, *Заместник-секретар на отделението*,

след като се оттегли на заседание на 7 февруари 2012 г. и 3 април 2012 г.,

издава следното решение, постановено на последната горепосочена дата:

ПРОЦЕДУРА

1. Делото е образувано по жалба (номер 25446/06) срещу Република България, заведена в Съда на основание чл. 34 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи (“Конвенцията”) от двадесет и трима български граждани, чиито имена са изброени в анекса към това решение (“жалбоподателите”), на 23 юни 2006 г.

2. Жалбоподателите са представлявани от г-жа М. Илиева, адвокат, практикуващ в София. Българското правителство (“Правителството”) е представлявано от агентите си – г-жа С. Атанасова и г-жа М. Коцева от Министерство на правосъдието.

3. Жалбоподателите твърдят, по-специално, нарушения на чл. 3 и 8 от Конвенцията и чл. 1 от протокол No. 1, взети отделно и във връзка с чл. 13 и 14, във връзка с решението на властите да ги отстранят от домовете им в „Баталова воденица”.

4. На 8 юли 2008 г. Съдът е посочил привременни мерки на българското правителство по силата на Правило 39 от Правилата на Съда. След получаване на уверения от българското правителство на 23 юли 2008 г. Съдът е вдигнал тези мерки (виж параграфи 49-53 по-долу). С решение от 14 септември 2010 г. Съдът е обявил жалбата за частично допустима и частично недопустима.

5. Жалбоподателите и правителството са депозирали допълнителни писмени становища (Правило 59 § 1) по същество. Камарата след консултация със страните е решила, че не е необходимо разглеждане на делото в открито

заседание (Правило 59 § 3 *in fine*), страните взаимно са отговорили на становищата си в писмен вид.

ФАКТИТЕ

I. ОБСТОЯТЕЛСТВА ПО ДЕЛОТО

A. Относимият контекст

1. Домовете на жалбоподателите

3. Жалбоподателите са жители на „Баталова воденица”, квартал на София. Те описват себе си като лица от ромски произход.

4. За разлика от някои други европейски държави, където ромите често имат странстващ начин на живот, в България, поне от 60-те години на XX век, по-голямата част от ромите имат уседнал начин на живот. Обикновено в българските градове има един или повече квартали, населен/и с хора от ромски произход, разположен/и в райони, извън централните части.

5. Някои от жалбоподателите или техните родители, а в някои случаи техните баби и дядовци, са се преместили в „Баталова воденица” в края на 60-те и през 70-те години на миналия век. Други са по-скоро пристигнали, като са се заселили там през 90-те.

6. През 60-те години държавата е отчуждила земи във въпросния квартал в контекста на политиката на властите за жилищно строителство. Там са построени жилищни блокове, но парцелите, които в момента са обитавани от жалбоподателите, остават вакантни, след като са отделени за зелени площи, които така и не са озеленени.

7. Семействата на жалбоподателите са построили домовете си върху държавна земя без никакво разрешение. Така районът постепенно се е превърнал в малко ромско селище. Видно е, че там живеят между 200 и 300 души.

8. Повечето от сградите са едноетажни къщи. Няма канализация, нито водопровод. Жителите ползват вода от две обществени чешми.

9. Повечето жалбоподатели са регистрирани на адрес в домовете си в „Баталова воденица”. Много от тях са регистрирани на един и същ адрес, въпреки че живеят в отделни сгради, които не фигурират на нито един официален план на района. Повечето от жалбоподателите живеят в къщите със семействата си, включително малки деца или внуци.

10. Жалбоподателите никога не са се опитвали да узаконят сградите, които са построили. Това по принцип е било възможно чрез подаване на заявления за

разрешения за строеж и одобрение на планове. Според жалбоподателите попълването на подобни заявления е било трудно за тях, тъй като са бедни и живеят живота си в ромската общност, изолирани от останалата част от обществото.

11. Не е спорно между страните, че домовете на жалбоподателите не отговарят на основните изисквания на релевантното законодателство в областта на строителството и безопасността и не могат да бъдат узаконени без съществена реконструкция.

12. През 1987 г. подробният устройствен план на района е изменен и е предвидено строителство на жилища върху въпросните парцели. Планът никога не е бил приложен.

13. Вследствие законодателна реформа от 1996 г. земята, заета от жалбоподателите, е станала собственост на Столична община.

14. До 2005 г. държавните и общинските власти не са предприели стъпки за отстраняване на жалбоподателите и техните семейства.

15. Според действащото законодателство жалбоподателите не могат да придобият собствеността върху земята, която заемат. До 1996 г. разпоредбите за придобивна давност не са се прилагали по отношение на държавна и общинска земя. От 1996 г. тези разпоредби, според които е достатъчен десетгодишен период на владение за придобиване на недвижими имоти, се прилагат за повечето категории общинска земя. Въпреки това, през 2006 г. малко преди изтичането на десет години от изменението, направено през 1996 г., Парламентът е спрял изтичането на давността по отношение на държавна и общинска земя. Спирането е удължавано неколккратно и в момента е в сила до 31 декември 2014 г. (чл. 79 и чл. 86 от Закона за собствеността и заключителните разпоредби към него).

16. Според изявление на г-н Б. Т., жител на „Баталова воденица“ от ромски произход, родителите му са законни собственици на къщата им там и притежават нотариален акт. Копие от нотариалния акт не беше предоставено от жалбоподателите. Нито г-н Б. Т., нито родителите му са били сред адресатите на заповедта за отстраняване от 17 септември 2005 г. (виж параграф 31 по-долу).

2. Жалби от трети лица, публични декларации, протести и медийно отразяване

17. От началото на 90-те години на миналия век в няколко района на София нараства напрежението между жителите на ромски селища и техните съседи, които не са от ромски произход. Въпросът за ромските селища, често наричани "гета", е широко обсъждан в медиите. Много коментатори призовават за изпразване на всички "ромски гета" в София. Тази линия е подкрепяна от редица водещи политици. От време на време са публикувани и позициите на ромски организации.

18. Между 2003 и 2006 г. са проведени няколко демонстрации на лица от неромски произход, жители на различни райони в София, които желаят

изгонването на своите съседи от ромски произход. Други демонстрации са проведени от лица от неромски произход, протестиращи в отговор на новини за плановете на властите да преселят в техните квартали ромски семейства, отстранени от други части на града.

19. Видно е, че на неуточнена дата жители на „Баталова воденица” от неромски произход са формирали сдружение с цел да оказват натиск върху властите във връзка с незаконното заселване на жалбоподателите.

20. Повечето жалби срещу ромските жители от „Баталова воденица” са свързани със санитарни рискове и неприятни миризми, причинени от липсата на канализация и от факта, че жителите отглеждат животни (твърди се, че те включват овце, прасета, кокошки и коне). Също така, много от неромските жители на района смятат, че ромските жители са отговорни за множество престъпления, включително физическо насилие, кражба и повреждане на обществена и частна собственост. Протестиращите също негодуват по естетически причини срещу присъствието на неугледни бараки в района.

21. Общинските власти в София възприемат като сериозен проблем факта, че от 1990 г. насам много роми са се преместили в София и са се заселили в незаконни ромски селища, като по този начин са увеличили тяхната пренаселеност и са генерирали още незаконно строителство и санитарни проблеми.

В. Решението за отстраняване на жалбоподателите и последвалото съдебно дело

22. През март 2000 г. неустановен брой лица, както става ясно, снабдени с решения за възстановяване на право на собственост върху отчуждена земя в района на „Баталова воденица”, са се оплакали на Столичния общински съвет, че "лица от ромски произход" незаконно заемат земя в района. След като е разгледал въпроса, на 11 декември 2000 г. общинският съвет е решил да предложи на собствениците други общински земи в замяна на техните. Също така е приканил кмета на София да разработи план за решаване на "проблема в цялост". Не е установено такъв план да е бил приет.

23. През 2003 г. подробният устройствен план на района на „Баталова воденица” е променен от общинските власти, които планирали да развият района.

24. На 2 март 2005 г. Столичният общински съвет е одобрил принципно прехвърлянето на собствеността на парцели, находящи се в „Баталова воденица”, на г-н К., частен инвеститор. Прехвърлянето е извършено на 16 май 2006 г. Парцелите на въпросната земя са в непосредствена близост до земята, заемана от жалбоподателите. Не е ясно дали г-н К. някога е реализирал проект за развитие.

25. На 29 август 2005 г. общински служители са посетили квартал „Баталова воденица” и са издали документ, удостоверяващ, че жалбоподателите и други лица заемат земята.

26. На 8 септември 2005 г., г-жа С., кметица на района, е поканила всички или почти всички жители - около 180 роми, включително жалбоподателите, да напуснат домовете си в рамките на седем дни, тъй като незаконно заемали общинска земя. Текстът се позовавал на чл. 65 от Закона за общинската собственост и съдържал списък с имената на адресатите и предупреждение, че неспазването ще доведе до отстраняване от полицията.

27. Жалбоподателите са подали жалба. На 15 септември 2005 г. общинските служители издали документ, удостоверяващ, че въпросните лица не са напуснали района.

28. В резултат на това на 17 септември 2005 г. кметицата е наредила принудително отстраняване да бъде извършено на 27 септември 2005 г. В заповедта са посочени поотделно имената на всички засегнати лица. Кметицата също така е заявила намерението си да осигури решение за разрушаване на къщите на жалбоподателите в съответствие със Закона за устройство на територията.

29. Жалбоподателите са поискали от Софийски градски съд да спре отстраняването им, докато не се разгледа жалбата им срещу заповедта за отстраняване. Съдът е уважил искането им.

30. На 28 септември 2005 г. комитет, представляващ ромските жители на района, е подписал споразумение с общинските власти в София, според което общината ще предложи алтернативни жилища на лица, регистрирани като жители на „Баталова воденица” и чак след това те биха могли да бъдат отстранени. Действия от страна на общината за изпълнение на това споразумение не са предприети.

31. Споразумението е предвиждало още, че комитетът на представителите ще предприеме мерки за подобряване на хигиената в ромското селище. Те също така са се ангажирали да организират отстраняването на неразрешени домашни животни, отглеждани от местните жители и да поддържат по-добър ред. Според правителството ситуацията не се е подобрила.

32. В съдебното производство срещу заповедта на кметицата на 12 януари 2006 г. Софийски градски съд е постановил, че заповедта за отстраняване е била законна. Жалбоподателите са обжалвали. На 12 юни 2006 г. Върховният административен съд е потвърдил решението на градския съд.

33. Съдилищата са намерили, че фактът, че жалбоподателите не са доказали валидно правно основание за заемане на земята, е достатъчен, за да се установи, че заповедта за отстраняване е законна. Ако жалбоподателите са считали, че имат право на собственост, то е трябвало да извадят нотариални актове или да предявят граждански иски, за да се установят тези предполагаеми права. Те не са го направили. При тези обстоятелства и като е взет предвид чл. 92 от Закона за собствеността, техните къщи са собственост на общината.

34 Съдилищата също така са посочили, че твърденията на жалбоподателите за нарушения на Конвенцията и за дискриминация са неоснователни.

35. Съдилищата са игнорирали като ирелевантен съгласно вътрешното право аргумента на жалбоподателите, че те не трябва да бъдат отстранявани, защото са живели в района в продължение на десетилетия с мълчаливото съгласие на властите, и доводите им, основани на принципа на съразмерността.

С. Опит за отстраняване на жалбоподателите през 2006 г.

36. На 21 юни 2006 г. общинските власти са обявили намерението си да изгонят незаконните жители на „Баталова воденица“, включително жалбоподателите, в срок до 28 юни и да разрушат домовете им. На 22 юни 2006 г. районната кметница е цитирана в пресата да заявява, че заповедта за отстраняване е била издадена вследствие на многобройни оплаквания на съседите заради незаконното селище.

37. В резултат на политически натиск, главно от членове на Европейския парламент, властите не са пристъпили към евикция.

38. В публичните си изказвания общинските власти очевидно са заели позицията, че отстраняването на жителите на „Баталова воденица“ е просрочено, но то не можело да се направи незабавно заради натиск „от Европа“. Били изразени различни становища относно това дали общината трябва да се опита да намери алтернативни жилища за жителите на „Баталова воденица“. В публични изказвания кметницата на района заявила, че това не е възможно, тъй като засегнатите жители не били регистрирани като лица, нуждаещи се от жилище и общината не можела да им даде предимство пред други хора, чакали в продължение на много години.

39. На неуточнена дата скоро след 12 юни 2006 г. г-жа С., кметница на съответния район, е участвала в телевизионен дебат относно съдбата на ромското селище в „Баталова воденица“. Тя е заявила, *inter alia*, че ромските жители нямали право да бъдат регистрирани като лица, нуждаещи се от жилище, защото незаконно са заемали общинска земя. Поради тази причина тя не би им предложила да ползват общински жилища, след като имало много други семейства в списъка на чакащите. Районната кметница е заявила още, че споразумението от 28 септември 2005 г. между кмета на София и комитета от представители на ромските семейства „е било сключено в предизборен период“ и че тя не счита себе си обвързана от него. Тя също така е заявила, че заповедта за отстраняване е била уважена от съдилищата и трябва да бъде изпълнена, а фактът, че засегнатите лица нямат къде да отидат, бил без значение. Кметницата е заявила, че е получила оплаквания от жители на района от неромски произход и е длъжна да действа.

40. Повечето от жалбоподателите не са се опитали да вземат мерки, за да намерят нови домове за семействата си. Между 2004 и 2007 г. трима от жалбоподателите са се регистрирали на адреси в други райони на София. През

2005 г. един от жалбоподателите е декларирал адрес в гр. Сандански, като свое местожителство. Според тези четирима жалбоподатели, въпреки че за кратки периоди са живели извън „Баталова воденица” в жилища, обитавани от техни роднини, единственият им истински дом е останал „Баталова воденица”.

41. Видно е, че след юни 2006 г. са продължили преговорите между ромските жители и общинските власти по отношение на евентуалното преместване във временни общински жилища на тези лица в положението на жалбоподателите, които са били регистрирани като жители на „Баталова воденица” преди 1996 г. Неправителствени организации, защитаващи правата на ромите и представители на правителството също са взели участие.

42. Информацията за намерението да се преселят незаконните жители на „Баталова воденица” са срещнали силна опозиция от страна на жителите на други квартали, в които се е предвиждало подобно преместване. Видно е, че никога не е бил разработен осъществим план за преселване.

43. В интервюта и изказвания местните власти са подкрепяли неромското население. В радио интервю през ноември 2006 г. кметът на кв. „Овча купел” в София е заявил, че "едно такова ромско селище [ако ромски семейства бъдат преместени в неговия район] е 10 пъти по-опасно в близост до жилищни квартали, отколкото едно сметище". Той също така е заявил, че "[ромските семейства] не може да живеят измежду гражданите, защото останалите хора ще страдат от тяхната липса на елементарни битови навици".

D. Опит за отстраняване на жалбоподателите през 2008 г. и развитието оттогава

44. На 27 юни 2008 г. общинските власти са връчили съобщение на жителите на района, включително на жалбоподателите, изисквайки от тях да напуснат домовете си до 10 юли 2008 г., като, ако откажели да го направят, щели да бъдат отстранени принудително на 11 юли 2008 г.

45. Съобщението е издадено в изпълнение на заповедта за отстраняване от септември 2005 г., която била окончателна и подлежаща на изпълнение.

46. На 8 юли 2008 г. Съдът е наложил на правителството на България, в съответствие с Правило 39 от Правилата на Съда, жалбоподателите да не бъдат изгонени от домовете си до 23 юли 2008 г., до получаването от страна на Съда на подробна информация за организацията, създадена от властите за осигуряване на жилища за децата, възрастните, хората с увреждания или по друг начин уязвимите лица, подлежащи на изваждане.

47. Правителството е представило копие от декларация на г-жа С., кметица на района, която посочва, че два местни социални дома могат да осигурят по пет стаи, както и че няколко възрастни души могат да бъдат настанени в трети дом. Не е имало информация за каквато и да било възможност за настаняване на семейства заедно.

48. Видно е също така, че нито един от жалбоподателите не е бил склонен да бъде отделен от общността и да се настани при такива условия, не на последно място, защото според тях извън общността би било невъзможно да изкарват прехраната си.

49. На 22 юли 2008 г. г-жа С., кметица на района, е заявила, че тя е спряла изпълнението на заповедта за отстраняване "до решаването на жилищните проблеми на жителите на „Баталова воденица“". Заповедта не е била отменена.

50. Като е взета предвид тази информация, председателят на Пета секция на Съда е решил на 23 юли 2008 г. да вдигне привременните мерки от 8 юли 2008 г., като е уточнил, че това решение е взето на база презумпцията, че Съдът и жалбоподателите ще получат достатъчно предизвестие за всяка промяна в позицията на властите, за да се прецени дали са нужни допълнителни мерки в съответствие с Правило 39 от Правилата на Съда.

51. На 23 юли 2008 г. Националният съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси, който включва представители на неправителствени организации и се ръководи от директора на дирекция "Етнически и демографски въпроси" към Министерския съвет, е обсъдил въпроса. Представителите на Столична община са били посъветвани да се въздържат от такива мерки за решаване на проблема в „Баталова воденица“, които биха се осъществили за сметка на създаване на напрежение в други области. Мнозинството смятало, че ромските семейства, живеещи в „Баталова воденица“, не бива да бъдат отстранявани и домовете им не бива да бъдат събаряни, преди да се намери трайно решение.

52. Според писмо от директора на дирекция "Етнически и демографски въпроси", изпратено през януари 2009 г. във връзка с процесната жалба, Столична община е работела по програма за ревитализация на ромските квартали. Предвиждало се построяването на временни жилища на няколко общински терена. Частично първоначално финансиране на строителните работи можело да бъде осигурено от правителството, но били необходими и други източници. Предвиждало се ромите, кандидатстващи за жилища, да бъдат насърчавани да участват в строителните работи съобразно приложимите схеми за социална заетост. Твърдяло се, че разработването на проекта, включително на архитектурни планове, вече е в ход. Проектът касаел ромски семейства, които са се преместили в „Баталова воденица“ преди 1996 г. Онези, които се били заселили там по-скоро, трябвало "да се върнат в предишните си домове".

53. На 12 януари 2010 г., в отговор на писмо от жители, които протестирали срещу неуспеха на властите да изгонят ромските им съседи от „Баталова воденица“, г-жа С., кметица на района, е заявила, че изпълнението на заповедта за отстраняване от 2005 г. е отложено под натиска на членове на Европейския парламент и че жалбоподателите са започнали производство в Европейския съд по правата на човека. В писмото не се споменават планове за осигуряване на алтернативни жилища за лицата, които ще бъдат извадени.

54. Според съобщения в медиите от май 2010 г. планове да се преселят жителите на „Баталова воденица” на друга държавна или общинска собственост са били обсъдени от общинските органи.

55. В последните си становища, предоставени през декември 2010 г., страните не са отчели никакъв напредък в реализацията на подобни проекти.

56. Според жалбоподателите планове за презаселване, посочени от властите, не са нищо повече от празни обещания.

Е. Други относими факти

57. През март 2006 г. Национална програма с десетгодишен период на изпълнение (2005-2015 г.) за подобряване на жилищните условия на ромите в България е била приета от Министерския съвет в рамките на международната инициатива Десетилетие на ромското включване 2005-2015.

58. През септември 2007 г. Столичният общински съвет е приел план за прилагане на Националната програма с десетгодишен период на изпълнение в София за периода 2007-2013 г. Документът включва анализ на съществуващото положение по отношение на жилищното настаняване.

59. Според този анализ пренаселените ромски селища са се образували в продължение на години в София и нищо не е било направено от страна на властите в миналото за справяне с произтичащите от това проблеми. След като винаги са били маргинализирана група, разполагаща с минимални средства, ромите не могат на практика да придобиват недвижими имоти. Традиционно те заемат свободна земя и изграждат импровизирани колиби. Въпреки че повечето от тях, като лица, нуждаещи се от жилище, отговарят на съответните критерии за наемане на общинско жилище, тази опция на практика не работи поради няколко причини, включително ограничения брой на наличните общински жилища и нежеланието от страна на много ромски семейства да се преселят в общински жилища. Нежеланието им може да се обясни отчасти с липсата на необходимите средства за покриване на произтичащите разходи, като, например, сметки за комунални услуги и отчасти от враждебността, която често възниква между обитателите на блокове от неромски произход и нанасящите се ромски семейства.

60. Националната програма с десетгодишен период на изпълнение и плана на София за 2007-2013 г. предвиждат действия, между които следните: разработване на общински жилищни програми, узаконяване на сгради, ако те отговарят на съответните стандарти в строителството, изграждането на канализация и водоснабдителни съоръжения в ромските квартали и предоставяне на информация и помощ за тези, които кандидатстват за общинско жилище.

61. Мониторинговият доклад от 2010 г. за изпълнението на програмата във връзка с Десетилетието на ромското включване 2005-2015 г. не споменава никакъв напредък по отношение на жилищните условия на ромите.

Заключителният текст на доклада съдържа препоръка към съответните институции и заинтересовани страни своевременно да се възползват от възможностите по чл. 7 (2) от Регламент (ЕО) № 1080/2006 относно Европейския фонд за регионално развитие.

62. Според съобщения в медиите в няколко области в България били в ход строителни работи за изграждането на жилища, предназначени за роми, които вече са били отстранени или са щели да бъдат отстранени от терените, които заемали незаконно.

II. ПРИЛОЖИМО ВЪТРЕШНО ПРАВО И ПРАКТИКА

63. Чл. 65 от Закона за общинската собственост дава възможност на кмета да разпорежи изземването на недвижим имот, собственост на общината и завладян от други, ако последните нямат законно право да го заемат. Заповедта на кмета може да бъде обжалвана пред съд. Изпълнението ѝ се осъществява от полицията.

64. Новата алинея 5 на чл. 65, добавена през май 2008 г., предвижда, че лицата, заемащи общински недвижими имоти без правно основание, не могат да се възползват от чл. 72-74 от Закона за собствеността, които дават определени права на владелците на чужди имущества (правото на възстановяване на разходи за подобрения при наличието на определени условия и на задържане на имота до осъществяване на възстановяването).

65. Съгласно чл. 92 от Закона за собствеността във връзка с други негови разпоредби постройките принадлежат на собственика на земята, освен когато правото на строеж е било законно прехвърлено от собственика на друго лице. До 1996 г. според българското право не е било възможно да се придобива държавна или общинска собственост по давност. От 1996 г. държавна и общинска собственост от категорията на "частната държавна собственост" е можела да бъде придобивана по общо правило от частни лица по давност при наличието на редица условия. Чрез заключителна разпоредба, приета през 2006 г., изтичането на десетгодишния давностен срок е било спряно, като това спиране все още е в сила.

66. Категоризацията на лица, нуждаещи се от жилище и възможността за кандидатстване за общинско жилище се регулират от общински наредби, издавани от всяка община в съответствие с чл. 45а от Закона за общинската собственост. Тези наредби, които се различават в различните градове, обикновено изискват жалбоподателите да са имали регистриран адрес в града за повече от пет години, да нямат собствени недвижими имоти и да не разполагат със средства, над определен максимален размер. Обикновено заявлението трябва да бъде направено в писмена форма върху формуляр и да бъде придружено от редица документи. Решението дали се признава нуждата се взема от общинска комисия и може да бъде обжалвано пред съд. Сред

жалбоподателите, които се признават за нуждаещи се от жилище, приоритет имат бездомни лица и лица, живеещи в опасни и нездравословни условия.

67. В съответствие с чл. 43 и чл. 45 от Закона за общинската собственост налични общински жилища за спешни случаи могат да се използват за подслоняване за период до две години на лица, чиито жилища не са безопасни, тъй като има опасност от срутването им и на лица с тежки социални или здравословни проблеми.

68. По силата на чл. 4 и 5 от Закона за защита срещу дискриминация, в сила от 1 януари 2004 г., расистки изявления могат да бъдат считани за дискриминационни. Пострадалото лице може да подаде жалба до Комисията за защита от дискриминация (вж., например, Решение № 178 от 25 юли 2008 г., в което Комисията е установила, че използването на анти-ромски език в телевизионно предаване, излъчено на 24 февруари 2007 г., съставлява забранена дискриминация) или да предяви иск в съда. За расистки изявления може да се понесе и наказателна отговорност по силата на чл. 146 и чл. 148 от Наказателния кодекс. Процедурата трябва да бъде иницирана от пострадалия. Отделно, подбуждане към расова омраза е престъпление, наказуемо по силата на член 162 от Наказателния кодекс.

69. По времето, когато е издадена заповедта за отстраняване от 17 септември 2005 г. и е разгледана от националните съдилища, българското административнопроцесуално право не е закрепвало принципа за съразмерност. От юли 2006 г., когато Административнопроцесуалният кодекс е влязъл в сила, този принцип е посочен в чл. 6 от Кодекса.

III. ОТНОСИМИ МЕЖДУНАРОДНИ ИЗТОЧНИЦИ

А. Съвета на Европа

70. На 18 октомври 2006 г. Европейският комитет за социални права към Съвета на Европа е постановил решение по същество по жалба срещу България, заведена от неправителствената организация Европейски център за правата на ромите. Комитетът е установил, *inter alia*, че „липсата на правна сигурност на владението и несъблюдаването на условията, съпътстващи евикциите на ромски семейства от незаконно обитаваните от тях жилища, представлява нарушение на чл. 16 от Ревизираната Европейска социална харта, тълкуван във връзка с чл. Е“. Чл. 16 се отнася до правото на семействата на „подходяща социална, правна и икономическа закрила“, а член Е забранява дискриминацията при упражняването на правата, определени в Хартата.

71. За да достигне до тези заключения, Комитетът е установил, че българското законодателство, даващо възможност за узаконяване на незаконни постройки, поставя условия, които са "прекалено строги, за да бъдат полезни за неотложното облекчаване на спешната ситуация с жилищното положение на ромските семейства", обстоятелство, признато от българското правителство. Комитетът също така е отчел, че властите са толерирали незаконните селища на

ромите за дълги периоди от време и, съответно, са били длъжни внимателно да балансират между градоустройствените мерки и "правото на жилище и неговия корелат - да не бъдат превръщани хора в бездомници". Комитетът по-нататък е установил, че, като не е взела под внимание спецификата на условията на живот на ромите и стриктно е приложила спрямо тях правилата за узаконяване на сгради, България е извършила дискриминация срещу ромските семейства, чието положение е различно и вследствие ненамесата на държавата в течение на определен период. Дискриминация е била налична също така поради факта, че властите не са взели под внимание, че ромските семейства са подложени на по-голям риск от евикция и системния провал на властите да предоставят алтернативни жилища за изгонените семейства.

72. На 5 септември 2007 г. Комитетът на министрите към Съвета на Европа е приел резолюция по случая, в която е отбелязал, *inter alia*, изявлението на българската делегация, направено пред него, че България възнамерява да измени Закона за устройство на територията, за да улесни узаконяването на съществуващи сгради и изграждането на социални жилища.

73. В Препоръката си относно подобряването на жилищните условия на ромите от 2005 г. Комитетът на министрите към Съвета на Европа е призовал държавите-членки, *inter alia*, да се прилагат съразмерни мерки срещу незаконните ромски селища и да се търсят, където е възможно, решения, приемливи за всички страни. Също така, мерките във връзка с евикцията следва да включват консултации с общността или със заинтересованото лице, своевременно уведомление, предоставяне на информация, гаранция, че евикцията ще бъде извършена по разумен начин, както и алтернативни мерки за жилищно настаняване. Що се отнася до всекидневния живот в съществуващите селища, властите следва да осигуряват същото ниво на услуги, както на другите групи от населението и, освен това, да насърчават по-доброто управление, включително адекватно справяне с конфликтите, възникващи в кварталите. Жилищните политики трябва да бъдат съобразявани с конкретното положение на ромските общности.

74. В Препоръката си относно политиките спрямо ромите и/или номадите в Европа от 2008 г. Комитетът на министрите към Съвета на Европа е призовал държавите-членки да гарантират, *inter alia*, че актове, приети от местните власти в съответната област, не биха имали дискриминационен ефект върху ромите.

75. В своята Резолюция 1740 (2010) относно положението на ромите в Европа и свързани дейности на Съвета на Европа Парламентарната асамблея на Съвета на Европа е отбелязала със загриженост, че процесът на интеграция на ромите в Европа не е постигнал целите си през последните двадесет години, че ромите все още редовно стават жертви на нетолерантност, дискриминация и отхвърляне въз основа на дълбоко вкоренени предразсъдъци и че положението на ромите по отношение на образованието, заетостта, жилищното настаняване, здравеопазването и политическото участие е далеч от задоволително. Асамблеята е заявила, че приемането на национални стратегии е недостатъчно на фона на липсата на мерки, прилагани на местно и регионално ниво.

Държавите-членки са призовани, *inter alia*, да насърчават изграждането на положителен образ на разнообразието, да вземат мерки срещу стереотипите и предразсъдъците, да реагират решително срещу расисткото поведение от страна на длъжностни лица и да се борят срещу езика на омразата по отношение на ромите, било то в медиите, политиката или в гражданското общество. Що се отнася до жилищното настаняване, Асамблеята е призовала държавите-членки да предприемат спешни мерки за предотвратяване на принудително изселване на ромски лагери и селища и, в случаи на неизбежни евикции - да осигурят, че такива евикции се извършват само когато всички процедурни гаранции, изисквани от международното право за защита правата на човека, са спазени, включително предоставяне на адекватни алтернативни жилища и обезщетение за отчуждаване и загуба на движими вещи, повредени в процеса на евикция и, при липса на такива процедурни защиты в съществуващото вътрешно право, приемане на законодателство, регулиращо евикциите, което да предоставя гаранции и средства за правна защита в съответствие с международните стандарти.

76. Комисарят по правата на човека към Съвета на Европа в Препоръката си от 2009 г. относно осъществяването на правото на жилище е заявил, *inter alia*, че държавите следва да определят изрично в законодателството си, че взимането на специални позитивни мерки е оправдано с цел насърчаване на пълно и ефективно равенство при условие, че е налице обективно и разумно оправдание за такива мерки.

В. Европейският съюз

77. През октомври 2009 г. Агенцията на ЕС за основните права е публикувала сравнителен доклад за жилищните условия на ромите и номадите в ЕС.

78. Според доклада значителна част от ромите в Европа живеят в нерегламентирани селища. Например, през 2002 г. около 70% от къщите в ромските селища, разположени в градските части на България, са били незаконно построени, през 1999 г. в Гърция около 63 хиляди роми са живеели в нерегламентирани лагери, а през 2008 г. във Франция повечето ромски групи са живеели в мизерни бедняшки квартали.

79. Докладът също така споменава случаи на принудителни евикции в такива лагери, по-специално в Италия и Гърция.

С. Организация на обединените нации

80. Комитетът по икономически, социални и културни права на ООН, в своя Общ коментар номер 7 относно случаите на принудителни евикции и правото на подходящо жилище, в съответствие с Международния пакт за икономически, социални и културни права, е заявил, *inter alia*, че евикциите не бива да превръщат хората в бездомници или да ги правят по-уязвими към нарушаване

на човешките им права. Също така, евикциите трябва да отговарят на редица условия, като, например, предварителна консултация с лицата, които ще бъдат отстранени, даване на адекватно и разумно уведомление относно това кога ще се проведе евикцията и възможности за съдебна защита. Ако евинцираните не могат да си ги осигурят сами, държавата следва да предприеме всички разумни мерки, като използва всички налични ресурси, за да гарантира предоставянето на подходящи алтернативни жилища.

ПРАВОТО

I. ТВЪРДЯНИ НАРУШЕНИЯ НА КОНВЕНЦИЯТА В СЛУЧАЙ НА ПРИВЕЖДАНЕ В ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ЗАПОВЕДТА ОТ 17 СЕПТЕМВРИ 2005 Г.

81. Жалбоподателите твърдят, че, ако заповедта от 17 септември 2005 г. бъде изпълнена и те бъдат отстранени от домовете си в „Баталова воденица“, това би представлявало нечовешко и унижително отношение в нарушение на чл. 3 и би нарушило правото им на неприкосновеност на домовете им по смисъла на чл. 8. По-нататък те се оплакват, позовавайки се на чл. 13, че властите не са взели предвид въпроса за съразмерността и че отстраняването им би представлявало дискриминация, за което се позовават на чл. 14. Също така се оплакват, че чл. 1 от Протокол № 1 би бил нарушен.

A. Становищата на страните

1. Жалбоподателите

82. Жалбоподателите твърдят, че къщите, в които живеят и където са адресно регистрирани, представляват техни домове, независимо от факта, че не са били построени законно. Нищо не е било направено в продължение на десетилетия за отстраняването на жалбоподателите. За толкова отчайващо бедни и отхвърлени хора като тях надеждата, че бездействието на властите ще продължи, е представлявала основа за изграждане на живот. Жалбоподателите имат право на неприкосновеност на домовете им, а лишаването от дом е най-крайната форма на намеса в това право.

83. Жалбоподателите считат, че истинската цел, преследвана от властите, била да се освободи терена, така че той да може да бъде отдаден под наем или продаден на частен предприемач, за да бъде развит и за да се "отърве" района от нежеланото ромско "гето". Това били нелегитимни цели.

84. Според жалбоподателите опитът на правителството да използва протестите на съседите, за да оправдае заповедта за евикция, се е основавал на порочната презумпция, че липсата на ред и хигиена, от която съседите се

оплакват, не може да бъде преодолена, докато общността на жалбоподателите, се намира там. Това би значело да се приеме, че за ромска общност, като тази, към която жалбоподателите принадлежат, е свойствено да причинява безредица и замърсяване и че тя не може да бъде контролирана с обикновени полицейски средства. Расисткият характер на тази презумпция, върху която се крепял аргументът на правителството, бил очевиден. Въпреки факта, че проблемите, повдигнати в оплакванията на съседите - етнически българи, били сериозни и причина за безпокойство, било неприемливо те да бъдат разрешавани чрез колективно експулсиране, без оглед на индивидуалното поведение. Това не би било нищо друго освен колективно наказание въз основа на етнически произход.

85. Жалбоподателите твърдят, че властите никога не са отчели тяхното индивидуално положение, никога не са се консултирали с тях преди издаване на заповедта за отстраняване и никога не са взели предвид съразмерността, дори и на теория. Напротив, властите открито и публично са твърдели, че жалбоподателите изобщо нямат никакви права и че е необходимо да бъдат защитени правата на неромските жители, които желали отстраняването на "гетото". На два пъти през 2006 г. и през 2008 г. властите се опитали да извадят жалбоподателите, независимо от споразумението, сключено през септември 2005 г., съгласно което те са се ангажирали да предоставят подслон на засегнатите семейства. Това споразумение е останало мъртъв текст. Историята на проблема и действията на властите от 2005 г. насам без съмнение доказвали, че мнозинственото обществено мнение, както и властите, подкрепят евикцията, и че приказките за консенсус за подпомагане на ромските семейства са изпразнени от съдържание.

86. Жалбоподателите възразяват срещу това, че правителството се позовава на частни оплаквания по начин, който разкривал несъмнени расистки предразсъдъци и срещу представянето на проблемите в квартала като вкоренени в расовото противопоставяне между роми и българи, и срещу искането за безусловно "връщане на ромите в родните им места". Освен това, според жалбоподателите становището на правителството (виж параграфи 92-99 по-долу) е изпълнено с твърдения, разкриващи расови предразсъдъци, като, например, признанието, че властите се стремяли да избягват "концентрация на големи групи ромско население", като че ли ромите представляват някакъв вид вредители, които трябва да се свеждат до минимум. Правителството безпричинно било приело, че ромите чрез измама са се възползвали от общински жилища или че биха го направили. То се позовавало на расистки инициативи, като петиция, осъждаща "дискриминацията срещу българите". Искането на правителството Съдът да уважи общественото мнение на мнозинството, което било в полза на изваждането на жалбоподателите, не само било в конфликт с основните принципи на човешките права, но също така показвало, че българските власти били чувствителни към, ако не и подкрепящи, обществените предразсъдъци срещу ромите.

87. Според жалбоподателите аргументът на правителството, че събарянето на незаконни постройки се случвало навсякъде в България, независимо от етнически произход, не е убедителен. Примерите, дадени от правителството, касаели бизнес имоти или вили, притежавани от лица, далеч по-богати от жалбоподателите, а не единствените жилища на бедни хора. Релевантният въпрос бил дали властите биха разпоредили колективна евакуация на неромска общност от двеста души, включваща деца, без обезщетение и без алтернативен подслон, като ги остави на улицата. Според жалбоподателите било немислимо това да се случи. Начинът, по който жалбоподателите са третирани, бил несъмнено свързан с техния етнически произход.

88. На последно място, жалбоподателите твърдят, че къщите, които са построили и вещите им представляват "притежания" по смисъла на член 1 от Протокол № 1, независимо от факта, че земята не им е собствена.

2. Правителството

89. Правителството твърди, че макар в продължение на много години нищо да не е направено за отстраняване на ромските семейства, които започнали да се установят в „Баталова воденица“ към края на 1960-те, винаги е било ясно, че те незаконно заемат държавна и общинска земя. Те не били собственици на земята и не могли да претендират собственост въз основа на факта, че са изградили импровизирани къщи без разрешение и в нарушение на правилата за строителство. Жалбоподателите, следователно, не могли да твърдят, че са очаквали да им бъде разрешено да останат в „Баталова воденица“. За дълъг период от време властите не са привели в изпълнение планове за урбанизация на района, тъй като приоритет са имали други въпроси. Това забавяне не означавало, че незаконното присъствие на жалбоподателите е било толерирано.

90. Въпросът станал спешен, когато гражданите, живеещи в квартала, започнали да се оплакват от поведението на ромските семейства. В подкрепа на горното, Правителството е представило копия от ръкописни оплаквания от страна на жители на „Баталова воденица“ от неромски произход. Повечето от тях са адресирани лично до правителствения агент в производството пред Съда и очевидно са съставени за целите на настоящото производство на неуточнени дати в края на 2008 г. или в началото на 2009 г. Те са озаглавени „оплаквания от българи, живеещи в „Баталова воденица““ и започват със следните думи: "Ние се оплакваме от ромите...". Оплакванията са, че ромите изхвърляли отпадъците си на различни места, като по този начин замърсявали района, отглеждали животни, сушили прането си, оставяйки го да виси пред погледите на всички, занимавали се с кражби и имали безредно и агресивно поведение, пиели и използвали наркотици. Според текста на жалбите подписаните призовават ромите да бъдат отстранени и „върнати по родните им места", въпреки че при визуален преглед на копията, представени пред Съда, изглежда, че тези последни думи може да са били добавени от автора на основния текст преди или след като текстовете са били подписани от гражданите.

91. Правителството по-нататък поддържа, че съответните органи установили, че импровизираните сгради на жалбоподателите представляват санитарен риск, могат да рухнат и не отговарят на изискванията за пожарна безопасност. След като е обсъдила въпроса, Столична община е решила да премахне ромското селище и да продължи напред с планове за построяване на жилищни блокове в района. Позицията на Съда по делото *Öneriyıldız срещу Турция* [ГК], номер 48939/99, ЕСПЧ 2004-ХІІ, правителството счита, че, ако българските власти останали пасивни пред заплахата за безопасността и санитарните рискове, които носело селището на жалбоподателите, те рискували да понесат отговорност по силата на Конвенцията за бездействие да изпълнят своето позитивно задължение за закрила на живота и здравето.

92. Правителството твърди още, че проблемите с интеграцията на ромското население не са редки и в това отношение България не е единствената. Властите са доказали своята решимост да осигурят равни права за всички граждани, независимо от техния произход. Националният съвет за сътрудничество по етническите и демографски въпроси, който включва представители на неправителствени организации и се ръководи от директора на дирекция "Етнически и демографски въпроси" към Министерски съвет, се е занимавал с проблемите в „Баталова воденица“. Подробни планове за подпомагане на ромски семейства при намиране на жилища и работни места са изготвени и са били в процес на изпълнение в много градове на страната, включително и в райони на София. Подходящ пример за това е създаването през юни 2008 г. на специална работна група към Столична община за уреждане на въпроса с разрушаването на социални общежития в други райони, известни като „Селище на строителя“ и „Виетнамски общежития“. Сградите са били повредени от техните законни и незаконни обитатели, предимно от ромски произход и работната група търсела възможности за намиране на жилища за тях в отделни квартали на София, „за да бъде избегната голяма концентрация на роми“.

93. Правителството заявява, че съответните органи работили за намирането на трайно разрешение на жилищния проблем на засегнатите ромски семейства, преди да иземе общинската земя, която те заемали в „Баталова воденица“.

94. Правителството твърди също, че решението жилищата на жалбоподателите да бъдат премахнати е било мотивирано само от нуждата да се приложи законът за незаконното строителство и да се сложи край на ситуация, която представлявала санитарен риск и загрозявала градския пейзаж. Властите в която и да било друга европейска столица щели да направят същото. Жалбоподателите нямали право на привилегировано третиране заради етническия им произход или традиционен начин на живот. Те не са били третирани дискриминационно, мерките срещу нелегално владение са взети независимо от етноса на засегнатите лица. Правителството е предоставило информация за заповеди за разрушаване на незаконни постройки в различни части на страната. Нещо повече, според правителството едностранчивото представяне на проблемите на ромското население в България от техните самоназначили се представители, търсещи популярност, е възбудило

напрежение и е провокирало реакции от страна на други етнически групи. Правителството било против подобни опити за подбуждане на етническа омраза. Реалността била такава, че съществували две страни в спора: законните жители на квартала и жалбоподателите, които заемали общински земи, без да имат право на собственост и „чийто начин на живот влиза в противоречие с обществените норми и правила и в този смисъл генерира напрежение в обществото“.

95. Правителството също така моли Съда да вземе предвид, когато решава случая, реакцията, която би провокирал в българското общество, ако намери нарушение на Конвенцията, именно защото българското общество очаквало законът да се прилага еднакво за хората от всички етнически групи.

96. В заключение, като отбелязва, че за кратки периоди четирима от жалбоподателите са били регистрирани на адреси извън „Баталова воденица“, правителството твърди, че подобни промени могат да бъдат наблюдавани и при други жители от ромски произход. Следователно, според правителството може да се направи предположение, че някои от въпросните лица са „придобили апартаменти“, продали са ги и след това отново са се регистрирали в „Баталова воденица“ с цел да придобият общинско жилище.

В. Преценката на Съда

97. Взимайки предвид, че главният въпрос по делото касае правата на жалбоподателите по чл. 8 и чл. 14 от Конвенцията, Съдът ще разгледа първо тези оплаквания.

1. Чл. 8 от Конвенцията

98. Тази разпоредба гласи, доколкото е релевантно:

“1. Всеки има право на неприкосновеност на личния и семейния си живот, на жилището...

2. Намесата на държавните власти в упражняването на това право е недопустима, освен в случаите, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност или на икономическото благосъстояние на страната, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала или на правата и свободите на другите.”

(а) Дали изпълнението на заповедта за отстраняване би влязла в конфликт с правата защитени от чл. 8

99. Безспорно е, че жалбоподателите и техните семейства са живели много години в импровизираните къщи, които те или техните родители са построили върху държавна или общинска земя в „Баталова воденица“. Въпреки че за неопределен ограничен период от време четирима от жалбоподателите са били регистрирани на адреси извън района, е безспорно, че те са се завърнали (вж. параграфи 8, 12, 17, 43 и 99 по-горе). Твърдението на правителството, че някои

от ромите, живеещи в района, са се регистрирали там с цел да придобият общински имоти, не е подкрепено от доказателства.

100. При тези обстоятелства жилищата на жалбоподателите в „Баталова воденица“ представляват техни „домове“ по смисъла на чл. 8. Тази квалификация е фактически въпрос, независим от въпроса за законността на владението според вътрешното право (вж. *McCann срещу Обединеното кралство*, номер 19009/04, § 46, 13 май 2008 г.). От това следва, че оплакванията на жалбоподателите касаят тяхното право на неприкосновеност на домовете им по чл. 8.

101. Няма съмнение, че заповедта за отстраняване от 2005 г., ако бъде приведена в изпълнение, би довела до това жалбоподателите да изгубят домовете си и това, следователно, би влязло в конфликт с тяхното право на неприкосновеност на домовете им (вж. *Čosić срещу Хърватия*, номер 28261/06, § 18, 15 януари 2009 г.).

102. Взимайки под внимание факта, че случаят касае изваждането на жалбоподателите като част от общност от няколкостотин души и че тази мярка би имала отражение върху начина на живот на жалбоподателите и върху техните социални и семейни връзки, то може да се приеме, че намесата би засегнала не само техните „домове“, но и техния „семеен и личен живот“ (вж. също *Chartan срещу Обединеното кралство* [ГК], номер 27238/95, § 73, ЕСПЧ 2001-I).

103. Съдът трябва да разгледа, следователно, дали подобна намеса, ако бъде осъществена, би била законна и необходима в едно демократично общество за постигането на една или повече законни цели, закрепени в параграф 2 на чл. 8.

(b) Законност

104. Съдът е убеден, че оспорваната заповед за отстраняване има валидна законово основание според вътрешното право (вж. параграфи 29 и 66 по-горе).

105. Въпросът дали приложимите вътрешни законодателна рамка и процедури отговарят на релевантните изисквания на Конвенцията е очевидно спорен. Съдът ще го разгледа по-долу в контекста на въпроса дали намесата, ако бъде осъществена, би била оправдана съобразно чл. 8 § 2.

(c) Законна цел

106. Жалбоподателите твърдят по същество, че заповедта за отстраняване не е преследвала законна цел, а е целяла да облагодетелства частен предприемач и да задоволи расистките искания районът да бъде освободен от нежеланото ромско селище. Позицията на правителството е, че целта на тази мярка е била да се възстанови владението върху незаконно заетите общински земи, да се реализират планове за градско развитие и да се сложи край на ситуация, свързана с рискове за сигурността и здравето, които са предизвикали оплаквания.

107. Съдът отчита, че заповедта от 17 септември 2005 г. не съдържа изложение на своята цел. Тя е основана на законова разпоредба, която касае отнемането на недвижими имоти от лица, които нямат правото да ги държат (вж. параграф 66 по-горе). Както е видно от изявления, направени от кметицата на района и от становищата на правителството (вж. параграфи 39, 42 и 92 по-горе), прекратяването на незаконното заемане на земята от жалбоподателите е било, както изглежда, основната цел, преследвана с оспорваната заповед.

108. Както Съдът вече изложи, законно е властите да се опитват да си върнат обратно владението върху земята от лица, които нямат право да я заемат (вж. *McCaughy срещу Обединеното кралство*, цитирано по-горе и *Connors срещу Обединеното кралство*, номер 66746/01, § 69, 27 май 2004 г.).

109. Нещо повече, безспорно е, че селището в „Баталова воденица” се състои от постройки, които не отговарят на релевантните изисквания за строителство (вж. параграфи 10-14 по-горе). Макар да е вярно, че правителството не е представило доказателства за конкретни и предстоящи строителни проекти, имало е общо намерение от страна на част от властите да използват заетата от жалбоподателите земя за градско развитие. По-специално, такива планове за „Баталова воденица” са били правени и променяни няколко пъти в миналото, включително и преди 2005 г. (вж. параграфи 9, 15 и 26 по-горе).

110. За разлика от жалбоподателите, Съдът не вижда индикация за нереден мотив в планове на властите да прехвърлят земята на частен инвеститор с цел да бъде развивана (вж. параграф 27 по-горе). Подобренieto на градската среда посредством отстраняване на неприятни на вид сгради, които не отговарят на стандартите, и заместването им с модерни жилища, отговарящи на релевантните архитектурни и технически изисквания, е законна цел в интерес на икономическото благосъстояние и защитата на здравето и правата на други и може по принцип да оправдае намесата в правата по чл. 8 от Конвенцията (вж. подобен подход в *Buckley срещу Обединеното кралство*, 25 септември 1996 г., §§ 62 and 63, *Известия за решения по същество и допустимост* 1996-IV и *Chapman*, цитирано по-горе, §§ 80-116).

111. В допълнение, Съдът отбелязва, че е безспорно, че жилищата на жалбоподателите не разполагат с канализация и санитарни съоръжения. Правителството също така твърди, че съществува риск от срутването на някои импровизирани къщи. Според Съда въпреки че няма ясни доказателства, че властите са разгледали тези проблеми от гледна точка на най-засегнатите – жалбоподателите, трябва да се признае, че е законен обществен интерес да се вземат мерки за справяне с рискове, като тези, които могат да възникнат от едно незаконно селище, съставено от импровизирани къщи, които не разполагат с канализация и санитарни съоръжения. Действително, това е признато от представители на жителите на „Баталова воденица” в текста на споразумението, което те са сключили с общинските власти на 28 септември 2005 г. (вж. параграфи 11 и 34 по-горе).

112. На последно място, Съдът намира за неубедителни аргументите на жалбоподателите, че властите са представяли планове за строеж като

обикновен претекст и че истинската цел на заповедта за отстраняване не е била нищо повече от расистки опит да се избави района от присъствието на всички роми. Както беше отбелязано по-горе, има достатъчно доказателства за наличието на действителни планове за градско развитие в района, както и на рискове за здравето и безопасността и е законно властите, в интерес на икономическото благосъстояние и защитата на здравето и правата на другите, да търсят разрешение на тези проблеми.

113. От това следва, че оспорваната мярка, ако бъде приведена в изпълнение, би имала законна цел по смисъла на чл. 8 § 2 от Конвенцията. Същественият въпрос в настоящия случай се отнася до "необходимостта в едно демократично общество" по смисъла на тази разпоредба и практиката на Съда.

(d) Необходимост в едно демократично общество

i. Общи принципи

114. Намесата ще се счита за "необходима в едно демократично общество", ако има законна цел, ако отговаря на "належаща обществена нужда" и, по-специално, ако е пропорционална на преследваната законна цел. Макар да е в правомощията на националните власти да направят първоначалната преценка за необходимост, крайната оценка дали изброените причини за намесата са релевантни и достатъчни остава предмет на разглеждане от Съда за това дали съответства с изискванията на Конвенцията (вж. наред с други източници, *Smith and Grady срещу Обединеното кралство*, номер 33985/96 и 33986/96, 27 септември 1999 г., § 88, ЕСПЧ 1999-VI).

115. В това отношение трябва да се остави свобода за преценка на националните власти, които поради своя пряк и продължителен контакт с движещите сили в страните си, разполагат с принципно по-добри възможности за оценка на нуждите и условията на местно ниво, отколкото един международен съд. Тази свобода ще варира в зависимост от естеството на правото, което е предмет на спора, неговото значение за индивида и естеството на дейностите, които са били ограничени, както и от естеството на целта, преследвана от ограниченията. Съдът е отбелязвал следните релевантни съображения в тази насока:

(i) в области, свързани с прилагането на социални или икономически политики, включително, що се отнася до жилища, има основание свободата на преценка да бъде широка, както и в контекста на градското или селско планиране, където Съдът е установил, че „доколкото упражняването на усмотрение, включващо множество местни фактори, е присъщо на подбора и прилагането на устройствени политики, националните власти по принцип се ползват от широка свобода на преценка" (вж. например, *Buckley*, цитирано по-горе, стр. 1292, § 75 *in fine*, и *Ćosić*, цитирано по-горе, § 20);

(ii) От друга страна, свободата на преценка на властите ще бъде по-малка, когато въпросното право е от решаващо значение за ефективното упражняване от страна на индивида на дълбоко лични или ключови права. Тъй като чл. 8 се

отнася до права от основно значение за идентичността на индивида, за неговото самоопределяне, физическа и морална цялост, поддържането на взаимоотношения с други и утвърдено и сигурно място в общността, когато в контекста на чл. 8 са възниквали общи въпроси на социалната и икономическа политика, обхватът на свободата на преценка зависи от контекста на делото, като от особено значение е степента на нахлуване в личната сфера на жалбоподателя (вж., наред с много други, *Connors*, цитирано по-горе, § 82);

(iii) Процесуалните гаранции, на разположение на индивида, ще бъдат особено важни, когато се определя дали държавата-ответник е действала в рамките на свободата си на преценка. По-специално, Съдът трябва да разгледа дали процесът на вземане на решения, който е довел до мерки на намеса, е бил справедлив и такъв, че да осигури нужното зачитане на интересите, гарантирани на индивида от чл. 8 (вж. *Buckleu*, цитирано по-горе, стр. 1292-93, § 76, и *Chapman*, цитирано по-горе, § 92). Изискването за "необходимост в едно демократично общество" по силата на чл. 8, § 2 повдига въпрос както по процедурата, така и по същество (вж. *McCann*, цитирано по-горе, § 26);

(iv) Тъй като загубата на дома е една от най-крайните форми на намеса в правото по чл. 8 на неприкосновеност на дома, всяко лице, което е в риск от вмешателство от такъв мащаб, трябва по принцип да има възможност за достъп до независим трибунал, който да определи съразмерността и разумността на мярката в светлината на съответните принципи съгласно чл. 8, независимо от това, че съгласно вътрешното право той няма право на владение (вж. *Kau и други срещу Обединеното кралство*, номер 37341/06, § 67-8 и 74, 21 септември 2010 г. и *Orlić срещу Хърватия*, номер 48833/07, § 65, 21 юни 2011 г.). Това означава, наред с други неща, че, когато съответните аргументи относно пропорционалността на намесата са повдигнати от жалбоподателя в националното съдебно производство, националните съдилища са длъжни да ги разгледат в детайли и да се мотивират адекватно (пак там, § § 67-69);

(v) Когато националните власти в своите актове, постановяващи и потвърждаващи евикцията на жалбоподателя, не са дали никакви обяснения, нито са представили никакви аргументи, доказващи, че евикцията на жалбоподателя е необходима, Съдът може да заключи, че законният интерес на държавата да може да контролира собствеността трябва да бъде поставен на второ място след правото на жалбоподателя на неприкосновеност на дома (пак там).

ii. Прилагане на тези принципи към фактите по делото

α) Подходът на Съда в конкретния случай

116. Като има предвид, че на жалбоподателите е било наредено да напуснат по силата на окончателно обвързваща заповед за отстраняване, но изпълнението ѝ е отложено и оттогава е изтекъл значителен период от време (вж. параграфи 35, 52 и 56 по-горе), Съдът трябва да разгледа по отделно (i) дали заповедта за отстраняване, каквато е издадена и проверена от съдилищата през 2005-2006 г.,

е оправдана по смисъла на чл. 8 § 2 и (ii) дали други събития или мерки, предприети от властите оттогава, могат да окажат влияние върху заключението на Съда относно това кое е необходимо в едно демократично общество.

β) Дали заповедта от 17 септември 2005 г. е оправдана съгласно член 8 § 2

117. Няма съмнение, че властите имат принципното право да отстранят жалбоподателите, които незаконно заемат общинска земя (вж. параграф 111 по-горе).

118. Съдът отбелязва обаче, че в продължение на няколко десетилетия националните органи не са пристъпили към отстраняване на семействата или предците на жалбоподателите и, следователно, *de facto* са толерирали незаконното ромско селище в „Баталова воденица” (вж. параграфи 8, 17 и 92 по-горе). Според Съда този факт е от голямо значение и следва да бъде взет под внимание (вж. например, *Orlić срещу Хърватия*, § 70, цитирано по-горе). Въпреки че незаконните обитатели не могат да претендират за законово оправдани очаквания да останат, бездействието на държавните органи е довело до това, че жалбоподателите са развили силни връзки с „Баталова воденица” и са изградили общностен живот там. Принципът на съразмерността изисква такива ситуации, които касаят цялата общност и дълъг период от време, да се третират като съвсем различни от рутинните случаи на отстраняване на лица от незаконен имот.

119. Оспорваната заповед за отстраняване се основава на чл. 65 от Закона за общинската собственост, съгласно който лицата, живеещи незаконно на общинска земя, могат да бъдат отстранени, независимо от каквито и да било специални обстоятелства, като например общностен живот, продължил десетилетия наред, или възможни последствия, като например бездомност. Според релевантното вътрешно законодателство, каквото е било в сила към процесния момент, общинските власти не са били длъжни да имат отношение към различните засегнати интереси или да вземат предвид съразмерността (вж. параграфи 38, 66 и 72 по-горе). Като са се позовали на тази правна рамка, общинските власти не са посочили причини, различни от тези, че жалбоподателите заемат земята незаконно и в съдебното производство при обжалването националните съдилища изрично са отказали да вземат под внимание аргументи за съразмерността и продължителността на периода, в продължение на който жалбоподателите и техните семейства са живели необезпокоявано в „Баталова воденица” (вж. параграфи 29-31 и 36-38 по-горе).

120. В случаи като настоящия този подход сам по себе си е проблематичен, равняващ се на неспазване на принципа за съразмерността. Съгласно чл. 8 от Конвенцията заповедта за отстраняване, постановена срещу жалбоподателите, може да се счита за "необходима в едно демократично общество" за постигането на законна цел само ако отговаря на "належаща обществена нужда" и, по-специално, ако е съразмерна на преследваната законна цел (вж. съдебната практика, цитирана в параграфи 121 и 122 по-горе).

121. По-нататък Съдът отбелязва, че е безспорно, че къщите на повечето жалбоподатели не отговарят на основните санитарни и строителни изисквания, което влече след себе си рискове за безопасността и здравето. Той счита обаче, че липсата на доказателства, че са били сериозно проучвани алтернативни методи за справяне с тези рискове от страна на съответните органи, отслабва твърдението на правителството, че отстраняването на жалбоподателите е подходящото решение и не може само по себе си да служи като оправдание на заповедта за отстраняване.

122. Българските власти са признали, както е видно от техните дългосрочни програми и декларации относно приобщаването на ромите и жилищните проблеми, както и от проекти, реализирани в други части на София или другаде в страната, че следва да се има предвид широк спектър от различни възможности по отношение на незаконните ромски селища. Сред тях са узаконяване на сградите, където е възможно, изграждане на канализационни и водопроводни съоръжения и предоставяне на помощ за намиране на алтернативни жилища, когато е необходима евакуация (вж. параграфи 60-63, 65, 69, 70, 73-83 и 95 по-горе). Въпреки че някои от тези опции са пряко свързани с постигането на подходящо градско развитие и премахване на рисковете за здравето и безопасността, правителството не е показало, че те са били разгледани в настоящия случай.

123. В допълнение си заслужава да се отбележи, че преди издаване на оспорената заповед властите не са обсъдили риска жалбоподателите да станат бездомни, ако бъдат отстранени. Те са се опитали да приведат в изпълнение заповедта през 2005 и 2006 г., независимо от последствията и, въпреки че са подписали споразумение, съдържащо обещание да осигурят алтернативен подслон, впоследствие не са го взели под внимание и са заявили, че рискът жалбоподателите да станат бездомни е "ирелевантен" (вж. параграфи 27-42 по-горе). Съдът счита, обаче, че при конкретните обстоятелства на настоящия случай, с оглед на дългото необезпокоявано присъствие на семействата на жалбоподателите и на образуваната от тях общност в „Баталова воденица“, принципът на съразмерността изисква да бъдат взети под необходимото внимание последиците от отстраняването им и рискът те да станат бездомни.

124. Съдът също така отбелязва, че няма индикация, че строителните планове, на които правителството се позовава, някога са били близо до етап на изпълнение. Поради това правителството не е доказало, че земята е спешно необходима за обществената нужда, която споменава. Съразмерността в случаи като настоящия е неразривно свързана с целта, поради която властите се опитват да си възстановят владението върху земята. По принцип, в случаите, когато местните власти са взели предвид тези въпроси, Съдът обичайно би приел техните изводи, освен ако те са явно неразумни. Тъй като няма доказателства да е правен такъв опит, Съдът не може да направи друго освен да придаде по-малка тежест на предполагаемата значимост на плановите за развитие на земята, която в момента е заета от жалбоподателите.

125. Освен това, от изявленията на общински служители и от представеното от правителството становище пред Съда става известно, че на местно ниво в конкретния случай властите са отказали да вземат под внимание подходи, които са специално пригодени за нуждите на ромската общност, на основание че такова отношение би довело до дискриминация спрямо мнозинството от населението. В тази връзка, по мнение на Съда, възниква противоречие между, от една страна, приемането на национални и регионални програми за приобщаване на ромите, основани върху разбирането, че жалбоподателите са част от една непривилегирана общност, чиито проблеми са специфични и трябва съответно да бъдат разглеждани като такива и, от друга страна, схващането, както е видно от тезата на правителството-ответник, представена пред Съда, че това би било равнозначно на "привилегирано" отношение и дискриминация спрямо мнозинството от населението (вж. параграфи 41, 60-63 и 95-98 по-горе).

126. Последният довод е отказ да се признае положението на жалбоподателите на отхвърлена общност и една от социално слабите групи (вж. *D.H. и други срещу Чехия* [ГК], номер 57325/00, § 182, ЕСПЧ 2007-IV, с допълнителни препратки). Такива социални групи, независимо от етническия произход на своите членове, могат да се нуждаят от помощ, за да бъдат в състояние ефективно да се ползват със същите права като мнозинството от населението. Както Съдът е посочил в контекста на чл. 14 от Конвенцията, тази разпоредба не само не забранява на държава-членка да третира групи по различен начин с цел да коригира "фактическо неравенство" между тях, но, освен това, при определени обстоятелства неприлагането на такова различно третиране с цел да се поправи неравенството само по себе си може да доведе до нарушение на чл. 14 (вж. *D.H. и други срещу Чехия*, цитирано по-горе, § 175, "Дело, отнасящо се до някои аспекти на законите, свързани с употребата на езици в образованието в Белгия" срещу Белгия (по същество), решение от 23 юли 1968 г., серия А, номер 6, § 10; *Thlimmenos срещу Гърция* [ГК], номер 34369/97, § 44, ЕCHR 2000-IV; и *Stec и други срещу Обединеното кралство* [ГК номер 65731/01, § 51, ЕСПЧ 2006-...]). В контекста на чл. 8 в случаи като настоящия спецификата на жалбоподателите като социална група и техните нужди трябва да бъдат един от релевантните фактори при преценката за съразмерност, която националните власти са длъжни да предприемат.

127. Горното не означава, че властите имат задължение по силата на Конвенцията за осигуряване на жилища за жалбоподателите. Чл. 8 не дава изрично право човек да бъде снабден с дом (вж. *Charman*, цитирано по-горе, § 99) и, съответно, всяко позитивно задължение за подслоняване на бездомни трябва да бъде ограничено (вж. *O'Rourke срещу Обединеното кралство* (dec.), номер 39022/97, ЕСПЧ 26 юни 2001 г.). Въпреки това, задължение да се осигури подслон на особено уязвими лица може да бъде изведено от чл. 8 от Конвенцията в изключителни случаи (пак там, виж също, *mutatis mutandis*, *Budina срещу Русия* (dec.), номер 45603/05, 18 юни 2009 г.).

128. Също така е вярно, че самите жалбоподатели не са били активни в търсенето на решение (вж. параграфи 13, 43 и 51 по-горе). Видно е, че те не са склонни да се стремят към социални жилища, поне отчасти защото не искат да бъдат разпръснати, намират за трудно да покриват свързаните с това разходи и, като цяло, негодуват срещу радикалната промяна на тяхната жизнена среда, която преместването им в жилищни блокове би породило. Чл. 8 обаче не налага на договарящите страни задължението да толерират незаконно заемане на земя за неопределено време (вж. *Chapman*, цитирано по-горе, § 96, което се отнася до много специфично и относително ограничено позитивно задължение да се улесни странстващия начин на живот, когато той се явява личностноопределящ).

129. Въпреки всичко, основният въпрос по това дело е, че неравностойното положение на социалната група, към която принадлежат жалбоподателите, би могло и е трябвало да бъде взето под внимание, например, като им се помогне официално да получат статут на лица, нуждаещи се от жилище, така че да отговорят на изискванията за наличните социални жилища при равни условия с другите. Това е признато от българските власти в техните национални и регионални програми, но не е довело до реални действия в конкретния случай (вж. параграфи 55-59 и 61-65 по-горе).

130. Като цяло, оцетеният статут на групата на жалбоподателите трябва да бъде важен фактор при преценка на подходите за справяне с незаконното им селище и, ако отстраняването им е необходимо, при взимането на решение за подходящото време, условия и, ако е възможно, за уреждане на алтернативен подслон. Това не е било направено в конкретния случай.

131. В обобщение, Съдът установява, че правителството-ответник не успя да докаже, че заповедта за отстраняване от 17 септември 2005 г. е необходима в едно демократично общество за постигане на преследваните законни цели.

γ) Дали събитията след 2005-2006 биха оправдали изпълнението

132. Вярно е, че в годините след септември 2005 г. съдбата на района на „Баталова воденица” е била предмет на преговори, дискусии и проверки от консултативни органи като Националния съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси. Съветът очевидно е препоръчал разглеждането на алтернативни начини на действие и по-балансирано решение. Правителството и местните власти в София на няколко пъти са обявили, че планират да намерят решение на жилищния проблем на жалбоподателите, като им предоставят алтернативен подслон (вж. параграфи 33, 44, 55, 57 и 96 по-горе). Вярно е също, че няколко програми, свързани с проблемите на ромските жилища, са били приети на национално и регионално ниво в България (вж. параграфи 60-63 по-горе) и че, явно, са предприети някои проекти на други места. Всичко това може да предполага, че властите са се опитвали да намерят съразмерен подход, съчетаващ изпълнението на планираните строителни работи с положителни мерки за подпомагане на засегнатите лица.

133. Съдът не може да не отбележи обаче, че тези дискусии и програми не са част от официална процедура пред орган, комуто е поверена власт да промени оспорената заповед за отстраняване на жалбоподателите и, във всеки случай, те не са имали като резултат какъвто и да било правен акт, касаещ конкретно жалбоподателите. Заповедта от 17 септември 2005 г. остава в сила и все още може да бъде приведена в изпълнение. Въпреки че кметът на съответния район е спрял временно отстраняването на жалбоподателите, важното е, че, както е видно от материалите, представени пред Съда, не е имало решение за преразглеждане на заповедта от 17 септември 2005 г. или обвързването на изпълнението ѝ с прилагането на подходящи мерки, които да осигурят спазването на правата на жалбоподателите, уредени в чл. 8 (виж параграфи 41, 45-48 и 56 по-горе).

134. При тези обстоятелства не може да се счита, че горепосочените *post hoc* дискусии са обезпечили справедлив процес на вземане на решения, какъвто е необходим за освобождаване от отговорност на държавата-ответник съгласно чл. 8 от Конвенцията или че "необходимостта в едно демократично общество" е доказана по друг начин.

135. Правителството също така твърди, че повтарящите се оплаквания от страна на съседи, включително през 2008 г. и 2009 г., биха могли да оправдаят изпълнението на заповедта за отстраняване (вж. параграфи 93 и 97 по-горе).

136. Изглежда безспорно между страните, че преди 2005 г. и след това има повтарящи се жалби от жителите на жилищните блокове, разположени в непосредствена близост до въпросните терени, в които се посочват два основни проблема: (i) санитарни рискове, свързани основно с липсата на канализация и факта, че домовете на жалбоподателите не отговарят на строителните изисквания и (ii) нарушения и смущаване на обществения ред, за които се твърди, че са били извършени от жителите на незаконното селище в „Баталова воденица” (вж. параграфи 20-25, 42 *in fine*, 56, 93 и 97 по-горе).

137. По отношение на първия проблем Съдът вече е установил, че здравни рискове от такова естество могат по принцип да оправдаят оспорваните мерки, ако е доказано – което не е направено по настоящето дело – че в заповедта за отстраняване е спазен принципът на съразмерността (вж. параграфи 120-134 по-горе).

138. Що се отнася до втория проблем Съдът приема, че властите са били длъжни да предприемат действия в отговор на твърденията на съседите за нарушения и безредие в района. Било е тяхна отговорност да прилагат закона и, при необходимост, да разследват твърдените нарушения и да санкционират замесените лица. Правителството-ответник не е представило доказателства такива действия да са били предприети.

139. Някои от оплакванията на съседите обаче са съдържали и нелегитимни искания, като например жалбоподателите да бъдат "върнати по родните им места" (вж. параграф 93 по-горе). Също така е ясно, че създадената ситуация се е характеризирала с напрежение, с което се е рискувало подхранване на враждебност между две социални и етнически групи. В този смисъл е било

важно властите да действат по такъв начин, че да не изглеждат повлияни от враждебното отношение на една група към друга. Въпреки това, Съдът не е убеден, че тези повдигнати впоследствие нелегитимни искания са изиграли някаква роля в първоначалния процес на вземане на решение за издаване на въпросната заповед за отстраняване.

140. В обобщение, събитията след издаването на заповедта за отстраняване и преразглеждането ѝ от националните съдилища не дават основание за извод, че бъдещото ѝ привеждане в изпълнение би било оправдано.

(е) Заключение във връзка с член 8

141. Горните съображения са достатъчни за Съда, за да заключи, че би имало нарушение на чл. 8 в случай на привеждане в изпълнение на заповедта от 17 септември 2005 г., тъй като тя се основава на законодателство, което не изисква изследване на съразмерността и е издадена и преразгледана съгласно процедура за вземане на решения, която не само не е предлагала гаранции срещу несъразмерна намеса, но също така включва бездействие да се разгледа въпросът за "необходимостта в едно демократично общество".

2. Член 14 във връзка с член 8

142. Становищата на страните са обобщени в параграфи 85-99 по-горе. По същество, жалбоподателите се оплакват, че заповедта за отстраняване се основава на расистко отношение към тях, а правителството поддържа тезата, че заповедта за отстраняване е оправдана и че жалбоподателите не могат да претендират за привилегировано третиране.

143. Безспорно е, че чл. 14 се прилага в настоящия случай, тъй като се твърди, че дискриминацията е във връзка с правото на жалбоподателите на неприкосновеност на техните домове и личен живот и, следователно, във връзка с въпроси, попадащи в обхвата на чл. 8 (вж. например, *Е.В. срещу Франция* [ГК], № 43546/02, § 47, 22 януари 2008 г. и *Larkos срещу Кипър* [ГК], № 29515/95, § 28, ЕСПЧ 1999 I).

144. Съдът отбелязва обаче, че въпросът поставен пред него, е дали едно хипотетично бъдещо привеждане в изпълнение на заповедта за отстраняване би било дискриминация. Съдът не може да коментира времето и условията на такова изпълнение и да прецени въпроса по чл. 14 въз основа на един хипотетичен сценарий. Например, той не може да презюмира, както призовават жалбоподателите, че властите отново ще поискат да ги отстранят с много кратко предизвестие.

145. Съдът също така отбелязва, че основният аргумент на жалбоподателите за дискриминация е твърдението, че властите са били неправомерно повлияни от враждебно отношение и оплаквания от съседи. Съдът разглежда съответните аспекти на тези въпроси в контекста на съразмерността по чл. 8 (вж. параграфи 128-143 по-горе).

146. При тези обстоятелства, Съдът намира, че не възниква отделен въпрос по чл. 14 по отношение на бъдещо привеждане в изпълнение на заповедта за отстраняване от 17 септември 2005 г.

3. Член 3 и член 13 от Конвенцията и член 1 от Протокол № 1

147. Жалбоподателите считат, че в случай на привеждане в изпълнение на заповедта от 17 септември 2005 г. ще има нарушения и на чл. 3 и чл. 13 от Конвенцията, както и на чл. 1 от Протокол № 1. Правителството оспорва това.

148. Съдът, като отбелязва, че привеждането в изпълнение на заповедта от 17 септември 2005 г. е било спряно, не може да коментира условията на евентуално такова бъдещо изпълнение и не може да предполага, както призовават жалбоподателите, че властите отново ще поискат да ги отстранят с много кратко предизвестие или без да им предложат алтернативен подслон, където това е подходящо. Нито може да предположи, че властите биха повредили техните вещи или не биха им оставили време, за да ги преместят. Общинските власти са заявили намерението си да издадат отделна заповед за събаряне в случай на изпълнение на оспорената заповед за отстраняване (вж. параграф 31 по-горе).

149. Във всеки случай, Съдът вече е установил, че привеждането в изпълнение на заповедта за отстраняване от 17 септември 2005 г. би нарушило правата на жалбоподателите по чл. 8 поради това, че последната е издадена и преразгледана по начин, който не е обезпечил минимални процесуални гаранции. При тези обстоятелства няма причина да се съмняваме, че правителството-ответник ще се съобрази с настоящото решение и няма да действа в нарушение на Конвенцията, като отстрани жалбоподателите въз основа на порочна заповед.

150. Поради причините, изложени по-горе, Съдът не намира за необходимо да разглежда самостоятелно горните оплаквания.

II. ДРУГИ ТВЪРДЯНИ НАРУШЕНИЯ НА КОНВЕНЦИЯТА

151. Жалбоподателите твърдят, че извън всяко нарушение на Конвенцията което би възникнало в случай на бъдещо привеждане в изпълнение на заповедта за отстраняване, властите вече са нарушили техните права по чл. 3, 8, 13 и 14.

152. По-специално, по тяхно мнение, несправедливият и произволен начин, по който властите са действали - целейки незабавно да ги отстранят след десетилетия на толериране на тяхното присъствие, пренебрегвайки подписани споразумения и основателни опасения, действайки на основание расистки оплаквания от страна на жители от неромски произход и демонстрирайки явно безразличие към опасността жалбоподателите да останат бездомни, се равнява на отнасяне с такава суровост, че би могло да бъде определено като унижително. Това третиране във всеки случай е било дискриминационно.

153. Правителството счита, че всички оспорени действия са законосъобразни и оправдани по Конвенцията.

154. Съдът приема, че през септември 2005 г. жалбоподателите са били поставени в незавидното положение, те и семействата им да разполагат само с няколко дни, за да напуснат къщите, в които са живели от десетилетия. Съдът вече е установил, че чл. 8 би бил нарушен в случай на привеждане в изпълнение на заповедта за отстраняване от 17 септември 2005 г. (вж. точка 144 по-горе).

155. По-нататък, релевантно е, че държавните органи са приели да спрат привеждането в изпълнение на заповедта за отстраняване. Съдът намира за неубедителен аргумента на жалбоподателите, че въпреки горното те са били подложени на отнасяне отвъд прага на суровостта по чл. 3 или са претърпели отделно нарушение по чл. 8 само като резултат от факта, че властите са обявили решението си да ги отстранят и са започнали подготвителни действия. Не бива да се пренебрегва фактът, че жалбоподателите са знаели през цялото време, че заемат общинска земя незаконно и че не могат да очакват да останат там за неопределено време.

156. Вярно е, че сериозните случаи на дискриминационни изказвания от страна на държавни служители или липсата на реакция от страна на властите срещу расистки изявления могат да представляват нарушения на чл. 14 или дори на чл. 3 (вж. *Moldovan срещу Румъния* (номер 2), номер 41138/98 и 64320/01, §§ 111-14, ЕСПЧ 2005-VII (извадки), с допълнителни препратки). Освен това Съдът не може да изключи, един отказ да се реагира срещу дискриминационни нагласи и изявления да е от естество да доведе до нарушение на чл. 14 във връзка с други разпоредби на Конвенцията, включително чл. 8.

157. Съдът отбелязва обаче, че основното оплакване на жалбоподателите засяга потенциално нарушение на техните права по чл. 8. Що се отнася до нагласите и изявленията, които са предмет на оплакване, България е приела правни механизми за защита, като, например, възможността да се подават жалби до Комисията, създадена по силата на Закона за защита срещу дискриминацията или директно да се заведе съдебно дело. Този механизъм очевидно функционира на практика, както се вижда от релевантни примери (вж. параграф 71 по-горе) и жалбоподателите не твърдят, че не могат да прибегнат до него. Не може да се каже, следователно, че националната правна система е оставила жалбоподателите без средства за защита. Те могат да завеждат съдебни дела в случаи на реч на омразата и да изискват осъждане срещу всякакви расистки изявления, както и обезщетение.

158. В обобщение, Съдът, след като подробно проучи оплакванията във връзка с бъдещото привеждане в изпълнение на заповедта за отстраняване от 17 септември 2005 г. (вж. параграфи 100-153 по-горе), намира, че жалбоподателите не са доказали убедително, че допълнителните оплаквания, формулирани от тях, пораждат отделно нарушение по смисъла на Конвенцията.

III. ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЧЛЕН 46 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

159. Съдът намира за уместно да разгледа настоящия случай съобразно чл. 46 от Конвенцията, който гласи следното:

"1. Високодоговарящите страни се задължават да изпълняват окончателните решения на съда по всяко дело, по което те са страна.

2. Окончателното решение на съда се изпраща на Комитета на министрите, който следи за неговото изпълнение."

160. Съдът подчертава, че в контекста на изпълнение на съдебни решения в съответствие с чл. 46 от Конвенцията съдебно решение, в което Съдът установи нарушение на Конвенцията или на протоколите към нея, налага на държавата-ответник правното задължение не само да плати на заинтересованите лица съответните суми, присъдени като справедливо обезщетение, но и да избере подлежащи на надзор от страна на Комитета на министрите общи и/или, ако е необходимо, индивидуални мерки, които да бъдат предприети в националния ѝ правен ред. Наред с това, от Конвенцията и по-специално от чл. 1 следва, че при ратифициране на Конвенцията договарящите държави се задължават да гарантират, че вътрешното им законодателство е съвместимо с нея (вж. *Maestri срещу Италия* [ГК], № 39748/98, § 47, ECHR 2004-I).

161. Задължението на държавите-договорителки в международното право - да се съобразяват с изискванията на Конвенцията, може да изисква предприемане на действия от страна на държавен орган, включително и от страна на законодателя (виж *Viași срещу Румъния*, номер 75951/01, 9 декември 2008 г.).

162. С оглед относимите изрични разпоредби в Закона за общинската собственост, споменати в настоящото решение (вж. параграфи 122 и 123 по-горе), както и факта, че заповедта от 17 септември 2005 г. все още подлежи на изпълнение според българското законодателство, се оказва необходимо ответното правителство да се подпомогне при изпълнение на задълженията му по чл. 46 от Конвенцията.

163. По-специално, с оглед на заключенията си в конкретния случай, Съдът изразява становището, че общите мерки при изпълнение на настоящото решение би следвало да включват такива изменения в съответното вътрешно право и практика, че да се гарантира, че заповедите за изземване на земя или сгради-публична собственост в случаите, когато могат да засегнат защитени от Конвенцията права и свободи, дори и в случаи на незаконно заемане, ясно определят поставените цели, засегнатите лица и мерките за осигуряване на съразмерност.

164. Що се отнася до индивидуалните мерки, Съдът е на мнение, че изпълнението на настоящото решение изисква или отмяна на заповедта от 17 септември 2005 г., или спирането ѝ, докато не бъдат взети мерки, които да гарантират, че властите са се съобразили с изискванията на Конвенцията, изяснени в настоящото решение.

III. ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЧЛЕН 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

165. Чл. 41 от Конвенцията гласи:

"Ако съдът установи, че е имало нарушение на конвенцията или на протоколите към нея и ако вътрешното право на високодоговарящата страна допуска само частично обезщетение за последиците от това нарушение, Съдът присъжда, ако това е необходимо, справедливо удовлетворение на потърпевщата страна."

А. Вреди

166. Жалбоподателите претендират по 10,000 евро (EUR) за неимуществени вреди. Посочват, че са пострадали от факта, че е трябвало да живеят в продължение на години под заплахата от бездомност, както и от твърдяната расистка тенденциозност в действията на властите. Жалбоподателите искат обезщетението им за вреди да бъде преведено по банковата сметка на Българския хелзинкски комитет.

167. Правителството, възразявайки срещу твърденията за дискриминация и расистко отношение от страна на властите, счита, че установяването на нарушение на Конвенцията би представлявало достатъчно справедливо обезщетение.

168. В настоящия случай Съдът намира, че би имало нарушение на чл. 8 от Конвенцията, ако заповедта от 17 септември 2005 г. бъде приведена в изпълнение. В повечето случаи, отнасящи се до нарушения, които все още не са настъпили, Съдът счита, че констатирането на нарушение е достатъчно справедливо обезщетение (вж., *mutatis mutandis*, *Raza срещу България*, номер 31465/08, § 88, 11 февруари 2010 г., с допълнителни препратки). Съдът не вижда причина да стигне до различно заключение в конкретния случай. Освен това, от значение е, че, както бе отбелязано по-горе, самите жалбоподатели не са били много активни в търсенето на решение, което да им позволи да сложат край на неправомерното ползване от тяхна страна на имота в „Баталова воденица” (вж. параграфи 13, 43 и 51 по-горе).

В. Разходи и разноски

169. Жалбоподателите претендират 5,786.82 евро за разходи и разноски, свързани с вътрешното производство и производството пред Съда. Тази сума включва съдебни такси за осемдесет и един часа работа на адвокат при часова ставка от 70 евро, както и съдебните такси в размер на 116,82 евро. Жалбоподателите са представили копия на споразумение за адвокатски хонорар, часови лист и разписки. Те искат всички суми, присъдени по тази глава, да се преведат директно по банковата сметка на Българския хелзинкски комитет, организацията, която им предоставя правна помощ.

170. Правителството счита, че претенцията е прекомерна, тъй като исканата часова ставка, както се твърди, многократно превишава обичайните ставки, начислявани от адвокатите в България.

171. Като взема предвид съответните критерии и счита, че броят претендирани часове, отделени за правна работа, е прекомерен, Съдът присъжда 4000 евро за разходи и разноси.

С. Лихва за забава

172. Съдът счита за правилно лихвата за забава да се базира на пределната ставка по заеми на Европейската централна банка, към които следва да се добавят три процентни пункта.

ПОРАДИ ТЕЗИ ПРИЧИНИ, СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО:

1. *Приема*, че би имало нарушение на чл. 8 от Конвенцията в случай на привеждане в изпълнение на заповедта от 17 септември 2005 г.;
2. *Приема*, че не възниква отделно нарушение по чл. 14 от Конвенцията във връзка с чл. 8;
3. *Приема*, че не е необходимо да се разглежда отделно дали би имало нарушения на чл. 3 и чл. 13 от Конвенцията и чл. 1 от Протокол № 1 в случай на привеждане в изпълнение на заповедта от 17 септември 2005 г.;
4. *Приема*, че не възниква отделен въпрос по отношение на оплакванията на жалбоподателите по чл. 3, 8, 13 и 14 от Конвенцията за минали действия и изявления на властите във връзка с „Баталова воденица”;
5. *Приема*, че установяването на нарушение на чл. 8 от Конвенцията представлява само по себе си достатъчно справедливо обезщетение за неимуществените вреди, претърпени от жалбоподателите;
6. *Приема*
 - (а) че държавата-ответник следва да заплати на жалбоподателите в рамките на три месеца от датата, на която решението стане окончателно в съответствие с чл. 44, § 2 от Конвенцията, EUR 4,000 (четири хиляди евро) за разходи и разноси, конвертирани в български левове по курса, приложим към датата на погасяване, заедно с всички данъци, които биха могли да се начислят за сметка на жалбоподателите;
 - (б) че от изтичането на гореспоменатите три месеца до разплащането ще се дължи законна лихва върху горепосочената сума в размер, равен на

пределната ставка по заеми на Европейската централна банка за времето на просрочения период плюс три процентни пункта;

7. *Отхвърля* остатъка от претенцията на жалбоподателите за справедливо обезщетение.

Изготвено на английски език и съобщено писмено на 24 април 2012 г., съгласно Правило 77, §§ 2 и 3 от Правилата на Съда.

Фатош Араки,
Заместник-секретар на отделението

Лех Гарлицки,
Председател